

Справа „Грінберг проти Росії” (Grinberg v. Russia)

У рішенні, ухваленому 21 липня 2005 року у справі “Грінберг проти Росії”, Суд постановив, що

- мало місце порушення ст. 10 Конвенції.

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити заявнику 120 євро на відшкодування матеріальної шкоди і 1000 на відшкодування судових витрат.

Обставини справи

Заявник Ісаак Павлович Грінберг є громадянином Росії, народився 1937 року, проживає у м. Ульяновську (Росія).

У вересні 2002 року у місцевій газеті було опубліковано статтю заявника, присвячену обранню генерала В.А. Шаманова губернатором Ульяновської області. У статті йшлося, зокрема, про те, що генерал розгорнув війну проти незалежної журналістики, а також засуджувалася його підтримка полковника, який убив вісімнадцятирічну чеченську дівчину. Стаття закінчувалася словами, що у генерала не було “ані сорому, ані совісті”.

Через кілька днів після опублікування цієї статті, п. Шаманов звернувся із судовим позовом про захист честі, гідності та професійної репутації до заявника, видавництва та засновника газети – Фонду на підтримку громад, позбавлених вибору (“Горячов-фонд”). Позивач стверджував, що слова про те, що він не мав “ані сорому, ані совісті”, були неправдивими, принижували його гідність та шкодили його професійній репутації.

У листопаді 2002 року у справі було ухвалено рішення про задоволення позову. У рішенні зазначалося, зокрема, що твердження про те, що п. Шаманов не мав “ані сорому, ані совісті”, принижувало його честь, гідність і професійну репутацію, а також вказувалося, що відповідач не довів правдивість цього висловлювання. Суд постановив, що п. Грінберг повинен був сплатити 2500 рублів (приблизно 100 євро), а Фонд – 5000 рублів (приблизно 200 євро) на компенсацію моральної шкоди, заподіяної позивачу. Суд також зобов’язав газету опублікувати резолютивну частину судового рішення як спростування відповідних тверджень про п. Шаманова.

Заявник подав апеляційну скаргу, стверджуючи, що суд першої інстанції не спромігся розрізнити оціночні думки від тверджень про факти. П. Грінберг зазначав, що його право вільно поширювати свої погляди було гарантовано ст. 29 Конституції Російської Федерації. Він також наполягав, що відповідне твердження було його особистою думкою і, до того ж, вживаним російським висловом (ідіомою).

Проте апеляційний суд відмовив заявнику у задоволенні його скарги, відзначивши, зокрема, що “аргумент скаржника про те, що суд, який розглядав справу, поплутав поняття думки та поняття твердження, не може бути взятим до уваги, оскільки після того, як думку заявника було опубліковано у засобі масової інформації, вона стала твердженням”.

Спроби заявника ініціювати перегляд рішення у порядку нагляду виявились безуспішними.

Зміст рішення Суду

Спираючись на ст. 10 Конвенції, заявник стверджував, що було порушено його право поширювати інформацію та ідеї.

Суд зазначив, що обидві сторони погодились стосовно того, що національні судові рішення, ухвалені проти заявника, були “втручанням” у його право на свободу вираження. Також жодним чином не піддавалось сумніву те, що зазначене втручання було “передбачено законом” (нормативною підставою судових рішень була ст. 152 Цивільного кодексу РФ), а також відповідало “законній цілі” (захист репутації чи прав інших осіб).

Спірним у справі було питання про те, чи було згадане втручання “необхідним у демократичному суспільстві”, тобто, чи відповідало воно “нагальній суспільній потребі”. Також потрібно було оцінити це втручання стосовно його пропорційності законній цілі та проаналізувати, чи доводи компетентних органів, використані для застосування обмеження прав заявника, були відповідними й достатніми.

Вирішальним у вирішенні Судом цієї справи було врахування різниці між твердженнями про факти та оціночними судженнями. Як зазначалося, національні суди визнали заявника винним у його неспроможності довести правдивість висловленої ним оцінки стосовно того, що п. Шаманов не мав “ані сорому, ані совісті”.

Суд зауважив, що чинне на той час національне законодавство щодо дифамації не розмежовувало оціночних суджень і тверджень про факти. Воно використовувало лише поняття “твердження” і встановлювало презумпцію, що у цивільному процесі будь-які твердження підлягали доказуванню. Незалежно від конкретного змісту тверджень особа, яка їх поширила, повинна була переконати суд у тому, що вони були правдивими. Отож, виходячи з відповідних законодавчих положень, національні суди, які розглядали справу заявника, не вдалися до аналізу тверджень, які оскаржувались позивачем, стосовно того, чи були вони судженнями оціночними.

Суд нагадав свої попередні висновки про те, що наявність фактів можна було підтвердити, тоді як правдивість оціночних суджень доказуванню не підлягала. Вимогу доводити правдивість оціночних суджень було неможливо виконати. Така вимога була порушенням свободи думки – фундаментальної частини права, гарантованого ст. 10 Конвенції.

Суд відзначив, що оспорюване твердження було хрестоматійним прикладом оціночного судження. Судові рішення про відповідавльність заявника за шкоду, заподіяну репутації п. Шаманова, ґрунтувались, власне, на неспроможності журналіста довести, що п. Шаманову справді бракувало сорому і совісті. А довести це було неможливо.

На висновок Суду вплинув також і той факт, що відповідне твердження було зроблене у зв’язку із висвітленням питання, яке мало суспільне значення, а саме – питання про стан свободи засобів масової інформації в Ульяновській області. Стаття заявника була спрямована на критику губернатора області, обраного її населенням. Іншими словами, журналістська оцінка стосувалась професійного політика. Суд вкотре вказав, що межі допустимої критики політика є ширшими, аніж межі критики приватної особи. Факти, що були підґрунтям оцінки, не оспорювались, і заявник висловив свої погляди в образливий спосіб.

Суд відзначив, що національні суди не продемонстрували наявності нагальної суспільної потреби у захисті політика, тобто такої потреби, яка б переважила значення вираження заявником своїх поглядів та інтерес громадськості знати все, що стосується питань суспільного значення. Зокрема, у рішеннях суду зовсім не йшлося про те, що виражені погляди якимось чином вплинули на політичну кар’єру чи на професійну долю п. Шаманова.

Отож Суд зрештою визнав, що втручання у право заявника не було “необхідним у демократичному суспільстві”, і постановив, що мало місце порушення ст. 10 Конвенції.

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання рішення здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПРН України М.Ю. Пришляк та П.М. Рабіновичем.